

Úvod do filosofie¹ [1971]

filosofie jako *způsob existence (ve) na světě* a jako instrumentář reflexe

Život sám je určitou orientací ve světě – a tu sdílíme, respektujeme, na tu navazujeme – a můžeme ji též kriticky odhalovat, tj. i kritizovat a eventuelně odmítat. Ale nemůžeme na ni zapomínat, chceme-li myslit od základu.

(f[iloso]fie není pouhým světovým názorem, tj. názorem na svět)

LvH

23. 9. 71 (Strahov)

Úvod do filosofie:

1. v jakém smyslu je f[iloso]fie záležitostí vědomí a v jakém je založena hlouběji
2. životní orientace, zakotvenost
3. orientace ve světě × *reflexe*
4. vrstvy světa: okolí, osvětí, svět
5. subjektivní aspekty a integrace orientovanosti ve světě
6. subjekt
7. zapomenutost na subjekt (na člověka, na jeho zakotvenost a orientaci ve světě)
8. metafyzika
9. mýtus, náboženství
10. předmětné myšlení

Vědomí a skutečnost

Strahov, 20. 9. 71

Filosofie je záležitostí lidského vědomí; v tom spočívá její omezení, ale také její velikost. Řekneme-li „pouhé vědomí“, máme na mysli především to, že vědomí věci ještě zdaleka není touto věcí, k níž se samo vztahuje. Ale v jiném smyslu nám může jít také o to, že vědomí nestačí, pokud není uvedeno ve skutek. Věc, která je předmětem vědomí, není zdaleka totožná s uvedením vědomí ve skutek. V obou případech máme na mysli dvojí různou „skutečnost“. Navíc musíme ještě vzít v úvahu, že „obsahem“ vědomí se může stát něco, k čemu se samo vědomí třeba ještě nedovede vztáhnout jako k svému předmětu, ale co také není žádným pouhým uvedením vědomí ve skutek. A je to právě tato skutečnost, která je vpravdě „uvedením ve skutek“, ale nikoli uvedením jí předcházejícího vědomí ve skutek, jež má význam zcela prvořadý a primární. Není však snadné ji filosoficky tematizovat, neboť nejde o skutečnost „předmětnou“.

¹ Titulní strana rukopisu obsahuje podtitul „Rozvrh stavby“ a dataci „Praha, září 1971“. Jedná se o poznámky předcházející textu, který pod titulem „Malý úvod do filosofie“ vznikl při pobytu autora ve vyšetřovací vazbě ve věznici v Praze-Ruzyni od listopadu 1971 do dubna 1972 (srv. L. Hejdánek, *Úvod do filosofování*, Praha 2021²). – Pozn. red.

Je omylem se domnívat, že filosofický způsob myšlení je třeba pochopit jako cosi přirozeného. Filosofie jako disciplína vznikla historicky a její historie je podstatná pro to, čím filosofie jest. V tomto smyslu existuje jako první a původní pouze řecká filosofie – a žádná čínská, indická apod. A v tomto přísném smyslu nelze do skutečné filosofie počítat ani její řecké předchůdce, jako Thalés, Anaximandros, Anaximenes atd., dokonce ani Pýthagoru, Hérakleita, ba ani Parmenida – i když Parmenidés představuje rozhodující obrat, jímž vznik skutečné filosofie byl teprve umožněn. Předsókratovci ovšem znamenají skutečné přechýlení předfilosofického myšlení k filosofickému. Nicméně filosofie jako disciplína je teprve dílem Platónovým, resp. již Sókratovým, pokud právem můžeme Sókrata v Platónově verzi považovat nikoli za fikci, nýbrž <za> skutečnou myslitelskou osobnost. A teprve Aristotelés jí dává podobu, která ji uceluje jako kritickou myšlenkovou disciplínu, která se musí vztahovat i k sobě a svým dějinám.

Památník, večer 22. 9. 71.

Systém ve filosofii znamená něco podstatně jiného než např. v geometrii. Nejde o logickou bezespornost a systémovou logickou spjatost (= zakotvenost v omezeném počtu základních prvků, tezí, premis atd.). Filosofický „systém“ vychází z několika filosofémat, jež navzájem konfrontuje a v této konfrontaci vyvíjí a rozvíjí. Tato filosofémata jsou v jistém smyslu „předfilosofická“, protože nejsou ještě samotnou filosofií ani nejsou produktem filosofování. Nejsou však ani něčím, co by bylo filosofováním zrušeno, nýbrž vcházejí do filosofie a do její systematické výstavby, ovšem prosvětleny slovem (obdařeny logickým smyslem, a tím i schopností „promluvit“). Tato základní filosofémata mají (každé pro sebe) vnitřní tendenci se rozvíjet v koherentní jednosměrný systém. Ale to je leda redukovaná, násilně stlačená filosofie. Skutečná filosofie začíná tam, kde se dostává do vědomí a chtěné konfrontace alespoň dvojí takový „jednosměrný“ kontext, založený tedy alespoň na dvou filosofématech, resp. na dvou problémových okruzích. Filosofická systematickosti (tj. systematickosti specifická pro filosofii) začíná teprve za hranicemi oné vnitřní koherence, k níž tenduje jednotlivé filosoféma, a není tedy vlastně metodou rozvíjení jednoho filosofématu, ale spíše postulátem vysloveným nad střetajícími se (nejméně dvěma) filosofématy. Přitom takové filosoféma samo je (jakožto „předfilosofické“) zakotveno již v lidské orientaci ve světě (v „praxi“) a potřeba syntézy a vyšší „systematickosti“ je motivována nikoli logicky, nýbrž existenciálně.

Strahov (8. 9. 71) ráno.

Úvod do filosofie (Filosofická propedeutika)

1. F[iloso]fie není čímsi vnějším a cizím – nelze do ní proto zvnějška uvádět; f[iloso]fické pozice, „východiska“
2. F[iloso]fie navazuje na struktury životní orientace, ale vyjasňuje je specifickým způsobem – myšlenkově, systematickou reflexí

3. Kritičnost [filoso]fického myšlení – také a zvláště k sobě; autokontrola
4. Filosofie jako a) systém, jako b) metoda a jako c) kritika; systémy jsou však různé, metody odlišné a kritika vychází vždy z nových pozic. Filosofie však není možná bez systému, bez metody a bez kritiky.
5. Filosofie jako interpretace smysluplných vztahů a smyslu vůbec. Orientace člověka ve světě znamená orientaci nejen v neživém kosmu, ale také ve světě živých bytostí, zejména však ve světě člověka, a to znamená ve světě mýtu a náboženství, ve světě umění, ve světě vědy, ve světě slov a pojmů, ve světě dějin a časovosti, ve světě mezilidských vztahů, ve světě morálky, ve světě politiky, ve světě ekonomických struktur, ve světě zájmů, ve světě ideologií, ve světě pravdy, omylu a lži atd. atd.
6. Není nic v lidském světě, co by filosofie nemohla či nesměla podrobit své metodě, svému systematickému úsilí a své kritice. A není nic lidskému světu tak vzdáleného a cizího, čemu by filosofie nemohla a nedovedla prostředkovat vztah k člověku a jeho světu. Jednou z nejučinnějších filosofických metod a jedním ze základů její kritičnosti je konfrontace struktur a situací, které zdánlivě spolu nemají souvislost.
7. Schopností přistoupit ke všemu a k čemukoli (tj. ke každé jednotlivosti i k celku) se filosofie liší od vědy; svým systematickým myšlením se liší od náboženství a od umění; a konečně svou kritičností se liší od každé ideologie – i když v mnoha bodech a momentech se může vědě, umění, náboženství nebo ideologii podobat nebo blížit.
8. Samotná filosofie však není ve své podstatě, ve svém jádru a ve své hloubce (v plnosti) přístupná žádné jiné disciplíně než sobě samé. Každý jiný než filosofický přístup je nutně jednostranný a přímo zkreslující, jeho výsledky jsou sporné, nelegitimní nebo alespoň částečné, povrchní a okrajové. V tomto smyslu je filosofie jedním z vrcholů lidského ducha a jeho úsilí – vrcholů nenahraditelných a nezastupitelných, jejichž ztráta nebo jen nivelizace znamená pronikavé ochuzení a zploštění lidského života vůbec.
9. Každý filosofický podnik je ovšem svými kořeny pevně zachycen v určité dějinné situaci, v určité době, z níž nemůže utéci. To znamená, že ani filosofie neopouští v žádné, ani nejkritičtější a nejobekritičtější reflexi meze, jež představuje tato doba, a tedy není žádným definitivním, absolutním poznáním. Každá filosofická myšlenka má před sebou otevřenou budoucnost, v níž může být (opět jenom provizorně) potvrzena, ale také rozpoznána jako nedostatečná, jednostranná, mylná a falešná. A to platí ovšem nejen o jednotlivém filosofématu, ale také o celkovém způsobu myšlení, který zůstává sám sobě často z větší části zakryt a bývá odkrýván postupně a s největšími obtížemi až v následujících epochách.
10. Proto dějiny filosofie jsou čímsi mnohem podstatnějším a hlubším než jenom popisem a vypsáním myšlenkových událostí a jejich časových i logických souvislostí. V dějinách filosofie nejde jen o čírou myšlenku, ale o ty základní lidské postoje ve vztahu ke světu i k druhým lidem (a ke všem oněm „světům“ umění, vědy, mravnosti, politiky atd., jež jsme uváděli), které představují základní „orientaci ve světě“. Dějiny filosofie nejsou proto nejšťastnějším „uvedením“ do filosofické problematiky, ale náleží spíše k vrcholným

fázím filosofické reflexe, neboť nejsou myslitelné bez filosofie dějin jako jejich filosofického rámce. (Jinak zůstávají bez filosofie!)